

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૩૫૭

કમિશનર, એમ.પી. હાઉસિંગ બોર્ડ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

મેસર્સ મોહનલાલ એન્ડ કંપની

(સિવિલ અપીલ નંબર ૬૫૭૩/૨૦૧૬)

૧૯ જુલાઈ, ૨૦૧૬

[દીપક મિશ્રા અને રોહિન્ટન ફલી નરીમાન, ન્યાયમૂર્તિઓ]

આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સિલિયેશન એક્ટ, ૧૯૯૬: કલમ ૩૪(૨) –
લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૪ ની સહાયથી કલમ ૩૪(૨) હેઠળ વાંધો દાખલ
કરવામાં થયેલો વિલંબ માફ કરી શકાય કે કેમ: હાલના કેસમાં ૧૧.૧૧.૨૦૧૦
ના રોજ લવાદ ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો – કરારમાં કોઈ લવાદ કલમ ન
હોવાના આધારે લવાદની નિમણૂક માંગવા માટે સામાવાળાએ કલમ ૧૧ હેઠળ

અરજી દાખલ કરી હતી - વડી અદાલતે અરજી ફગાવી દીધી જે હુકમ અવિવાદિત રહ્યો અને આખરી બન્યો - ત્યારબાદ, સામાવાળાએ ચુકાદાને પડકારવા માટે ૨૬.૯.૨૦૧૧ ના રોજ કલમ ૩૪(૨) હેઠળ વાંધો દાખલ કર્યો - સામાવાળાએ કલમ ૧૪ હેઠળ અરજી પણ દાખલ કરી જેમાં કલમ ૧૧ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ગયેલા સમયને બાકાત રાખવાની માંગણી કરવામાં આવી હતી કે તેઓ અધિકારક્ષેત્ર ન ધરાવતી અદાલતમાં શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કેસ ચલાવી રહ્યા હતા - શું કલમ ૧૪ લાગુ પડશે - ઠેરવ્યું: લાગુ પડતી નથી - લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૪(૧) નિર્ધારિત કરે છે કે કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ - લવાદની નિમણૂક માટે કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવી એ કલમ ૩૪ હેઠળ દાખલ કરાયેલા વાંધાથી તદ્દન અલગ છે - કાર્યવાહી 'તે જ વિવાદિત બાબત' સાથે સંબંધિત હતી તેમ કહી શકાય નહીં - સામાવાળાએ લવાદની કાર્યવાહીમાં યોગ્ય રીતે ભાગ લીધો હતો - આમ સામાવાળા તરફથી યોગ્ય કાળજી અને શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ હતો - કલમ ૧૧ હેઠળ ઉપાય મેળવવા માટે ગયેલો સમય વાંધો દાખલ કરવા માટે બાકાત રાખવાપાત્ર નથી - લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ - કલમ ૧૪.

અપીલ મંજૂર કરતાં, કોર્ટે

ઠેરવ્યું:

૧૯૯૬ ના કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત સમયગાળા પછી વાંધો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, અપીલકર્તાઓએ કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ વિચાર્યા મુજબ

અદાલતમાં કાર્યવાહીમાં વિતાવેલા સમયને બાદ કરવાની માંગણી કરી હતી. કાયદામાં એ સ્થાપિત છે કે આ કાયદાની કલમ ૧૪ એ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪(૩) ને લાગુ પડે છે. ખોટો ઉપાય અથવા ખોટી ફોરમની પસંદગીના કિસ્સામાં કલમ ૧૪ લાગુ પડશે. વર્તમાન કેસમાં, સામાવાળા લવાદ સમક્ષ હાજર થયા હતા અને ચુકાદો પસાર થયા પછી, તરત જ ચુકાદા સામે કોઈ વાંધો ન ઉઠાવવાનું પસંદ કર્યું હતું. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળાએ લવાદની નિમણૂક માટે વડી અદાલત સમક્ષ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી. કાયદાની કલમ ૧૪(૧) નિર્ધારિત કરે છે કે કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. તે યોગ્ય કાળજી અને શુદ્ધબુદ્ધિ પર ભાર મૂકે છે. લવાદની નિમણૂક માટે ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવી એ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪ હેઠળ દાખલ કરાયેલા ચુકાદા સામેના વાંધાથી સંપૂર્ણપણે અલગ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એક શરૂઆતના તબક્કે છે અને બીજું પૂર્ણાવૃત્તિના તબક્કે છે. કલ્પનાના કોઈપણ દાયરામાં, એવું કહી શકાય નહીં કે કાર્યવાહી 'તે જ વિવાદિત બાબત' સાથે સંબંધિત છે. વધુમાં, સામાવાળાએ લવાદ કાર્યવાહીમાં ભાગ લીધો હતો અને ચુકાદો પસાર થયો હોવાની તેમને જાણ હતી. તેમણે, કદાચ યોજનાપૂર્વક, લવાદની નિમણૂક માટે વડી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો હતો. કાયદાની કલમ ૧૪ પર ઉદાર અર્થઘટન મૂકવું જોઈએ, પરંતુ જો હકીકતની પરિસ્થિતિ મોટા પાયે શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ દર્શાવે છે, તો કાયદો આવા મુકદ્દમાબાજની વહારે આવવો જોઈએ નહીં. આ એટલા માટે છે કારણ કે

સામાવાળા લવાદ કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાને બદલે, તેમને યોગ્ય લાગે તેમ લવાદની નિમણૂક માટે તાત્કાલિક પગલાં લઈ શક્યા હોત અથવા માન્ય પરિમાણોની અંદર કાયદાની કલમ ૩૪(૨) હેઠળ તેમના વાંધાઓ દાખલ કરી શક્યા હોત પરંતુ તેમણે એક માર્ગ પસંદ કર્યો, જે કદાચ તેઓ એકલા જ શાસન કરી શકે તેવો માર્ગ શોધી કાઢવાનો વિચાર ધરાવતો હતો. આ ન તો યોગ્ય કાળજી છે કે ન તો શુદ્ધબુદ્ધિ છે. તેનાથી વિપરીત, તે બંનેની ગેરહાજરી છે. એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાય સાથે સંમત થઈને વડી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી છે અને તેથી, બંને આદેશો રદ થવાને પાત્ર છે. [પેરા ૧૪, ૧૭, ૧૮, ૧૯] [૩૬૪-ડી-ઈ; ૩૬૫-જી; ૩૬૬-બી, ઈ-એચ; ૩૬૭-એ-સી]

સ્ટેટ ઓફ ગોવા વિરુદ્ધ વેસ્ટર્ન બિલ્ડર્સ (૨૦૦૬) ૬ એસસીસી ૨૩૯ : ૨૦૦૬ (૩) સપ્લી. એસસીઆર ૨૮૮; કન્સોલિડેટેડ એન્જિનિયરિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ વિરુદ્ધ પ્રિન્સિપલ સેક્રેટરી, ઇરિગેશન ડિપાર્ટમેન્ટ અને અન્ય (૨૦૦૮) ૭ એસસીસી ૧૬૯ : ૨૦૦૮ (૫) એસસીઆર ૧૧૦૮; રામધર શ્રીવાસ વિરુદ્ધ ભગવાનદાસ (૨૦૦૫) ૧૩ એસસીસી ૧ : ૨૦૦૫ (૪) સપ્લી. એસસીઆર ૮૦૮; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પોપ્યુલર કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૨૦૦૧) ૮ એસસીસી ૪૭૦ : ૨૦૦૧ (૩) સપ્લી. એસસીઆર ૬૧૯ – આધાર રાખ્યો.

એમ.પી. હાઉસિંગ બોર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ સોહનલાલ ચૌરસિયા અને અન્ય (૨૦૦૮) ૨ એમ.પી.એલ.જે. ૧૦૩ – સંદર્ભ લીધો.

ચુકાદા સંદર્ભ સૂચિ:

(૨૦૦૮) ૨ એમ.પી.એલ.જે. ૧૦૩ નો સંદર્ભ પેરા ૫ માં લીધો

૨૦૦૧ (૩) સપ્લી. એસસીઆર ૬૧૯ પર પેરા ૧૩ માં આધાર રાખ્યો

૨૦૦૬ (૩) સપ્લી. એસસીઆર ૨૮૮ પર પેરા ૧૪ માં આધાર રાખ્યો

૨૦૦૮ (૫) એસસીઆર ૧૧૦૮ પર પેરા ૧૪ માં આધાર રાખ્યો

૨૦૦૫ (૪) સપ્લી. એસસીઆર ૮૦૮ પર પેરા ૧૭ માં આધાર રાખ્યો

સિવિલ અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નંબર ૬૫૭૩/૨૦૧૬.

જબલપુર ખાતેની મધ્યપ્રદેશ વડી અદાલતની મુખ્ય બેન્ચના સિવિલ રિવિઝન નંબર ૩૩૨/૨૦૧૨ માં તારીખ ૧૨.૦૮.૨૦૧૩ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે.

અપીલકર્તાઓ તરફથી સુશીલ દત્ત સલવાન, પ્રમોદ દયાલ, નિકુંજ દયાલ, કુમારી પાયલ દયાલ, સિદ્ધાર્થ વિક્રમ, એડવોકેટ્સ.

સામાવાળા તરફથી શેખર શર્મા, કુમારી રશ્મિ સિંહ, આદર્શ ઉપાધ્યાય, એડવોકેટ્સ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ દીપક મિશ્રા દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. પરવાનગી આપવામાં આવી.

૨. હાલની અપીલ, વિશેષ પરવાનગી દ્વારા, જબલપુર ખાતેની મધ્યપ્રદેશ વડી અદાલતની મુખ્ય બેન્ચ દ્વારા સિવિલ રિવિઝન નંબર ૩૩૨/૨૦૧૨ માં તારીખ ૧૨ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૩ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશ સામે નિર્દેશિત છે, જેના દ્વારા વડી અદાલતે વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ભોપાલ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા દષ્ટિકોણને માન્ય રાખ્યો છે કે આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સિલિયેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ (સંક્ષિપ્તમાં '૧૯૯૬ નો કાયદો') ની કલમ ૩૪(૨) હેઠળ સામાવાળા દ્વારા કરવામાં આવેલ વાંધો લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ (સંક્ષિપ્તમાં 'કાયદો') ની કલમ ૧૪ ની સહાયથી માફીને પાત્ર હતો.

૩. હાલના મુકદ્દમાનો એક ઇતિહાસ છે. સામાવાળાએ તારીખ ૨૯ જૂન, ૨૦૦૯ ના રોજ બિઝિન માર્કેટ, ઇ-૫, અરેરા કોલોની, ભોપાલ ખાતે વાણિજ્યિક સંકુલના બાંધકામ માટે કરાર કર્યો હતો. કરારના અસ્તિત્વ દરમિયાન, પક્ષકારો વચ્ચે કેટલાક વિવાદો ઊભા થયા અને આ બાબતે લવાદ દ્વારા નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો. કરારની કલમ ૨૯, જેના આધારે મામલો લવાદ સમક્ષ મોકલવામાં આવ્યો હતો, તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૨૯ – આ કરારમાં અન્યથા પૂરી પાડવામાં આવેલ સિવાય, અગાઉ ઉલ્લેખિત વિશિષ્ટતાઓ, ડિઝાઇનો, રેખાંકનો અને સૂચનાઓના અર્થ સંબંધિત અને કોઈપણ રીતે કરારો, ડિઝાઇનો, રેખાંકનો, વિશિષ્ટતાઓ, અંદાજો, કામ સંબંધિત અથવા તેના અમલ અથવા તેના અમલમાં નિષ્ફળતા સંબંધિત કોઈપણ બાબત અંગેના તમામ પ્રશ્નો અને વિવાદો, પછી ભલે તે કામની પ્રગતિ દરમિયાન અથવા તે પૂર્ણ થયા પછી અથવા તેનો ત્યાગ કર્યા પછી ઉદ્ભવે, તે

આવી ઘટના બન્યાના ત્રીસ દિવસની મુદતમાં નાયબ હાઉસિંગ કમિશનરને તેમના નિર્ણય માટે લેખિતમાં મોકલવામાં આવશે. ત્યારબાદ, નાયબ હાઉસિંગ કમિશનર આવી લેખિત વિનંતીના સાઠ દિવસની મુદતમાં તેમની લેખિત સૂચનાઓ અને/અથવા નિર્ણય આપશે. આ મુદત પક્ષકારોની પરસ્પર સંમતિથી લંબાવી શકાય છે. જો નક્કી કરેલી રકમ રૂપિયા ૨૫,૦૦૦/- કરતાં વધુ હોય તો તે હાઉસિંગ કમિશનરને તેમના અવલોકન માટે મોકલવામાં આવશે. લેખિત સૂચનાઓ અથવા નિર્ણય મળતાં, પક્ષકારો આવા નિર્ણય અથવા સૂચનાઓનું પાલન કરવા માટે વિલંબ કર્યા વિના તાત્કાલિક આગળ વધશે. જો નાયબ હાઉસિંગ કમિશનર વિનંતી કરવામાં આવ્યા પછી સાઠ દિવસની મુદતમાં અથવા પરસ્પર સંમત સમયમાં લેખિતમાં પોતાની સૂચનાઓ અથવા નિર્ણય આપવામાં નિષ્ફળ જાય, જો પક્ષકારો નાયબ હાઉસિંગ કમિશનરના નિર્ણય સામે વ્યથિત હોય તો પક્ષકારો મધ્યસ્થમ અધિકરણ અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ની જોગવાઈઓ અનુસાર અધિકારક્ષેત્ર અને મર્યાદાઓને આધીન રહીને ત્રીસ દિવસની અંદર આવા વિવાદ/વિવાદો લવાદ માટે અધિક હાઉસિંગ કમિશનર સમક્ષ રજૂ કરી શકે છે. જો વિવાદ અધિક હાઉસિંગ કમિશનરના અધિકારક્ષેત્રમાં હોય તો તેઓ એકમાત્ર લવાદ તરીકે કાર્ય કરશે, અને તેઓ બંને પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ ની જોગવાઈઓ અને તે સમયે અમલમાં રહેલા તે હેઠળના નિયમો અનુસાર સખત રીતે ચુકાદો પસાર કરશે. જો કોન્ટ્રાક્ટર એક્ટિવિટી એન્જિનિયર પાસેથી આખરી બિલ ચુકવણી માટે તૈયાર હોવાની માહિતી મળ્યાના નેવું દિવસની અંદર દાવા(ઓ) ના સંબંધમાં

લવાદ માટે લેખિતમાં કોઈ માંગ ન કરે, તો કોન્ટ્રાક્ટરનો દાવો જતો કર્યો હોવાનું ગણાશે અને સંપૂર્ણપણે બાધિત થશે અને બોર્ડ આવા દાવા(ઓ) ના સંબંધમાં કરાર હેઠળની તમામ જવાબદારીઓમાંથી મુક્ત અથવા અલિપ્ત થશે. લવાદ સમક્ષ મોકલવું એ કોન્ટ્રાક્ટર તરફથી કામ ચાલુ ન રાખવાનું કોઈ કારણ બનશે નહીં અને કરારના નિયમો અને શરતો અનુસાર ચુકવણી બોર્ડ દ્વારા ચાલુ રાખવામાં આવશે.”

જ. સદર કલમ પર આધાર રાખીને, મામલો એકમાત્ર લવાદ અધિક હાઉસિંગ કમિશનર સમક્ષ મોકલવામાં આવ્યો હતો, જેમણે તારીખ ૧૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૦ ના રોજ ચુકાદો પસાર કર્યો હતો. એ જણાવવું રહ્યું કે, બંને પક્ષકારો વિદ્વાન લવાદ સમક્ષ હાજર થયા હતા અને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે, વિદ્વાન લવાદે ચુકાદો આપ્યો હતો. રેકૉર્ડ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, લવાદને સામાવાળા-કોન્ટ્રાક્ટરના કોઈપણ દાવાને મંજૂર કરવાનું કોઈ ઔચિત્ય જણાયું ન હતું.

પ. જ્યારે મામલો આ સ્થિતિમાં હતો, જેમ જણાય છે, સામાવાળાને સમજણ આવી અને તેમણે વિચાર્યું કે તેઓ પલટી મારી શકે છે. અને તેના કારણે તેમણે વિવાદોના ન્યાયનિર્ણય માટે લવાદની નિમણૂક માંગવા માટે મધ્યપ્રદેશ વડી અદાલત સમક્ષ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી, જે આબિટ્રેશન કેસ નંબર ૧૩૫/૨૦૧૦ ની વિષયવસ્તુ બની હતી. વડી અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કરારની કલમ ૨૯ ને લવાદ કલમ

તરીકે ગણી શકાય નહીં અને તેથી, અદાલતે લવાદની નિમણૂક કરવી જોઈએ. સદર વલણને સમર્થન આપવા માટે, એમ.પી. હાઉસિંગ બોર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ સોહનલાલ ચૌરસિયા અને અન્ય ¹ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

¹ (૨૦૦૮) ૨ એમ.પી.એલ.જે. ૧૦૩

૬. વિદ્વાન સિંગલ જજે સદર ચુકાદામાંથી સંબંધિત ફકરાઓ ટાંક્યા અને નીચે મુજબ ઠેરવ્યું:

“ઉપરોક્ત કલમ પરથી, એ જોઈ શકાય છે કે જો પક્ષકારો વચ્ચે કોઈ વિવાદ ઊભો થાય, તો મામલો નાયબ હાઉસિંગ કમિશનર અને ત્યારબાદ અધિક હાઉસિંગ કમિશનરને મોકલીને ઉકેલવાનો રહે છે. લવાદ કલમની જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કરાર હેઠળ નિમાયેલ લવાદ એક નામાંકિત લવાદ છે એટલે કે અધિક હાઉસિંગ કમિશનર અને તેમણે ૧૯૪૦ ના આર્બિટ્રેશન એક્ટ હેઠળ ઉપલબ્ધ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાનો છે. રેકૉર્ડ પર લવાદ એટલે કે અધિક હાઉસિંગ કમિશનર દ્વારા એનેક્સર પીપ દ્વારા પસાર કરાયેલ ચુકાદો ઉપલબ્ધ છે અને એકવાર કરારની કલમ ૨૯ ની શરતો અનુસાર, લવાદ એટલે કે અધિક હાઉસિંગ કમિશનરે વિવાદનો ન્યાયનિર્ણય કર્યો છે અને ચુકાદો પસાર કર્યો છે, તો કલમ ૧૧ હેઠળ આ કાર્યવાહીમાં આગળ કોઈ પગલાં લેવાના રહેતા નથી, કારણ કે લવાદ કરાર અનુસાર એકમાત્ર લવાદે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદનો અગાઉથી જ ન્યાયનિર્ણય કરી દીધો છે. જો અરજદાર વિવાદના ન્યાયનિર્ણયથી વ્યથિત હોય, તો તેઓ હવે કાયદા અનુસાર લવાદ ચુકાદાને પડકારી શકે છે.

કરારની કલમ ૨૯ અનુસાર એકમાત્ર લવાદ દ્વારા વિવાદના ઉકેલને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતને મામલામાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી. શ્રી શશાંક શેખર દ્વારા આધાર રખાયેલ ચુકાદો સ્પષ્ટપણે અલગ પડે છે. તે કેસમાં પ્રશ્ન અને સત્તા સંબંધિત કરારની કલમ ૨૯ હેઠળ અધિક હાઉસિંગ કમિશનર દ્વારા વાપરવામાં આવી છે. સદર કેસમાં, માત્ર એટલું જ ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૨૯ હેઠળ દાવાનો નિર્ણય કરનાર નાયબ હાઉસિંગ કમિશનર એ લવાદ નથી.”

૭. અમારે તાત્કાલિક જણાવવું જોઈએ કે સદર આદેશને પડકારવામાં આવ્યો ન હતો અને, તેને આખરી બનવા દેવામાં આવ્યો હતો.

૮. લવાદ મેળવવાના પોતાના પ્રયાસમાં વડી અદાલત સમક્ષ નિષ્ફળતાનો સામનો કર્યા પછી, સામાવાળાએ ચુકાદાને પડકારવા માટે ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪(૨) હેઠળ વાંધો દાખલ કરવાનું યોગ્ય માન્યું. સદર અરજી તારીખ ૨૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૧ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી. અહીં એ નોંધવું યોગ્ય છે કે ચુકાદો તારીખ ૧૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૦ ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૯. સામાવાળાએ પોતાના વાંધા સાથે, કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ કાર્યવાહીમાં ગયેલા સમયને બાદ કરવાની માંગણી કરતી અરજી દાખલ કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે તેઓ કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન ધરાવતી અદાલતમાં શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કેસ ચલાવી રહ્યા હતા. વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજે

પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી, સામાવાળા કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ સમય બાદ મેળવવા માટે હકદાર હોવાના આધારે અરજી મંજૂર કરી હતી.

૧૦. ઉપરોક્ત આદેશથી વ્યથિત થઈને, અપીલકર્તાએ વડી અદાલત સમક્ષ સિવિલ રિવિઝન દાખલ કરી અને અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, વડી અદાલતને વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં કોઈ ક્ષતિ જણાઈ નહીં અને તદનુસાર તેને મંજૂરીની મહોર લગાવી દીધી.

૧૧. અમે અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુશીલ દત્ત સલવાન અને સામાવાળા તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી શેખર શર્માને સાંભળ્યા છે.

૧૨. વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો એકમાત્ર મુદ્દો એ છે કે શું પ્રાપ્ત વાસ્તવિક પરિસ્થિતિમાં કાયદાની કલમ ૧૪ લાગુ પડશે. વિવાદને સમજવા માટે ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪(૩) નો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે. તે નીચે મુજબ વંચાય છે: “૩૪(૩) રદ કરવા માટેની અરજી, અરજી કરનાર પક્ષકારને લવાદ ચુકાદો મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિના વીતી ગયા પછી, અથવા, જો કલમ ૩૩ હેઠળ વિનંતી કરવામાં આવી હોય, તો તે વિનંતીનો લવાદ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી ત્રણ મહિના વીતી ગયા પછી કરી શકાશે નહીં: પરંતુ શરત એ છે કે જો અદાલતને સંતોષ થાય કે અરજદાર સદર ત્રણ મહિનાની મુદતમાં અરજી કરતાં પૂરતા કારણોસર રોકાયો હતો તો તે વધુ ત્રીસ દિવસની મુદતમાં અરજી સ્વીકારી શકે છે, પરંતુ ત્યારબાદ નહીં.”

૧૩. આ અદાલતે ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પોપ્યુલર કન્સ્ટ્રક્શન કંપની^૨ માં

સદર જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતાં ઠેરવ્યું છે કે:-
 “જ્યાં સુધી ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪ ની ભાષાનો સંબંધ છે, પેટા-કલમ (૩) ની શરતી જોગવાઈમાં વપરાયેલા નિર્ણાયક શબ્દો 'પરંતુ ત્યારબાદ નહીં' છે. અમારા મતે, આ શબ્દપ્રયોગ લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૨૯(૨) ના અર્થમાં સ્પષ્ટ બાકાતી સમાન હશે, અને તેથી તે કાયદાની કલમ ૫ ની અરજીને રોકશે. સંસદને આગળ વધવાની જરૂર ન હતી. એવું માનવું કે અદાલત શરતી જોગવાઈ હેઠળ લંબાવવામાં આવેલી મુદત ઉપરાંત ચુકાદો રદ કરવાની અરજી સ્વીકારી શકે છે, તે 'પરંતુ ત્યારબાદ નહીં' શબ્દપ્રયોગને સંપૂર્ણપણે નિર્થક બનાવી દેશે. અર્થઘટનનો કોઈપણ સિદ્ધાંત આવા પરિણામને યોગ્ય ઠેરવી શકે નહીં.”
 અને ફરીથી:-

“વધુમાં, કલમ ૩૪(૧) પોતે જોગવાઈ કરે છે કે લવાદ ચુકાદા સામે અદાલતનો આશરો માત્ર પેટા-કલમ (૨) અને પેટા-કલમ (૩) 'અનુસાર' આવા ચુકાદાને રદ કરવાની અરજી દ્વારા જ મેળવી શકાય છે. પેટા-કલમ (૨) ચુકાદો રદ કરવાના આધારો સાથે સંબંધિત છે અને અમારા હેતુઓ માટે સુસંગત નથી. પરંતુ કલમ ૩૪ ની પેટા-કલમ (૩) માં દર્શાવેલ સમયગાળા પછી દાખલ કરાયેલ અરજી તે પેટા-કલમ 'અનુસાર' ની અરજી ગણાશે નહીં. પરિણામે કલમ ૩૪(૧) ના આધારે, લવાદ ચુકાદા સામે અદાલતનો આશરો નિર્ધારિત સમયગાળા પછી મેળવી શકાતો નથી. કલમ ૩૪ હેઠળ નક્કી કરાયેલ સમયગાળાનું મહત્વ કલમ ૩૬ ની જોગવાઈઓ દ્વારા ભારપૂર્વક દર્શાવવામાં આવ્યું છે જે જોગવાઈ કરે છે કે 'જ્યાં કલમ ૩૪ હેઠળ લવાદ ચુકાદાને રદ કરવા

માટેની અરજી કરવાનો સમય પૂરો થઈ ગયો હોય ... ચુકાદો ધી કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ હેઠળ તે જ રીતે લાગુ કરવામાં આવશે જાણે કે તે અદાલતની હુકમનામું હોય'. આ આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ ની જોગવાઈઓથી એક મહત્વપૂર્ણ પ્રસ્થાન છે.”

² (૨૦૦૧) ૮ એસસીસી ૪૭૦

૧૪. ઉપરોક્ત ચુકાદો તદ્દન સ્પષ્ટ કરે છે કે ૧૯૯૬ ના કાયદા હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી મર્યાદાની યોજના ૧૯૪૦ ના કાયદા કરતાં અલગ છે; અને, તેથી, ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪(૩) હેઠળ મર્યાદાના સમયગાળા પછી દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી સદર જોગવાઈ અનુસારની અરજી ગણાશે નહીં. વાસ્તવિક વર્ણન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, અરજી સદર જોગવાઈમાં નિર્ધારિત સમયગાળા પછી દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેથી, ૧૯૯૬ ના કાયદા હેઠળ તેને સ્વીકારી શકાઈ ન હોત. જોકે, અપીલકર્તાઓએ કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ વિચારેલ મુજબ અદાલતમાં કાર્યવાહીમાં વિતાવેલા સમયને બાકાત રાખવાની માંગણી કરી હતી. કાયદામાં એ સ્થાપિત છે કે કાયદાની કલમ ૧૪ એ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪(૩) ને લાગુ પડે છે. સ્ટેટ ઓફ ગોવા વિરુદ્ધ વેસ્ટર્ન બિલ્ડર્સ³ અને કન્સોલિડેટેડ એન્જિનિયરિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ વિરુદ્ધ પ્રિન્સિપલ સેક્રેટરી, ઇરિગેશન ડિપાર્ટમેન્ટ અને અન્ય⁴ માં આવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે.

³ (૨૦૦૬) ૬ એસસીસી ૨૩૯

⁴ (૨૦૦૮) ૭ એસસીસી ૧૬૯

૧૫. આટલું જણાવ્યા પછી, કઈ પરિસ્થિતિઓમાં કાયદાની કલમ ૧૪ આકર્ષિત થાય છે તેની તપાસ કરવાની અમારી ફરજ છે. કાયદાની કલમ ૧૪(૧), જે વર્તમાન હેતુ માટે સુસંગત છે, તે નીચે મુજબ વંચાય છે: “૧૪. અધિકારક્ષેત્ર વિનાની અદાલતમાં શુદ્ધબુદ્ધિથી ચલાવેલી કાર્યવાહીના સમયની બાકાતી. – (૧) કોઈપણ દાવો માટે મર્યાદાની મુદતની ગણતરી કરતી વખતે તે સમય કે જે દરમિયાન વાદી પ્રતિવાદી સામે અન્ય સિવિલ કાર્યવાહી યોગ્ય કાળજીપૂર્વક ચલાવી રહ્યો હતો, પછી ભલે તે પ્રથમ અદાલતમાં હોય કે અપીલ અથવા પુનરીક્ષણમાં હોય, તે બાકાત રાખવામાં આવશે, જ્યાં કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોય અને એવી અદાલતમાં શુદ્ધબુદ્ધિથી ચલાવવામાં આવી હોય જે ... અધિકારક્ષેત્રની ખામી અથવા તેવા જ પ્રકારના અન્ય કારણથી તેને સ્વીકારવામાં અસમર્થ હોય.”

૧૬. કન્સોલિડેટેડ એન્જિનિયરિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ (ઉપરોક્ત) માં, અદાલતે કલમ ૧૪ કઈ શરતોમાં લાગુ પડશે તેની ચર્ચા કરતી વખતે પાંચ શરતો ગણાવી હતી જે નીચે મુજબ છે:–

(૧) અગાઉની અને પછીની બંને કાર્યવાહી તે જ પક્ષકાર દ્વારા ચલાવવામાં આવેલી સિવિલ કાર્યવાહી હોવી જોઈએ;

(૨) અગાઉની કાર્યવાહી યોગ્ય કાળજી અને શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક ચલાવવામાં આવી હોવી જોઈએ;

(૩) અગાઉની કાર્યવાહીની નિષ્ફળતા અધિકારક્ષેત્રની ખામી અથવા તેવા જ પ્રકારના અન્ય કારણોને લીધે હોવી જોઈએ;

(જ) અગાઉની કાર્યવાહી અને પછીની કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ; અને

(પ) બંને કાર્યવાહી અદાલતમાં હોવી જોઈએ. સદર કેસમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે:— “... લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૪ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરતી વખતે, યોગ્ય અભિગમ અપનાવવો પડશે અને કાર્યવાહીને રદ કરવાને બદલે ન્યાયના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા માટે જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરવું પડશે. એ ધ્યાનમાં રાખવું યોગ્ય રહેશે કે કલમ ૧૪ ના ઉપયોગમાં ભૂલનું એક તત્વ અંતર્ગત છે. વાસ્તવમાં, આ કલમનો હેતુ ભૂલભરેલા ઉપાય અથવા ખોટી ફોરમની પસંદગીના કિસ્સામાં મર્યાદાના બાધ સામે રાહત આપવાનો છે. કાયદાની કલમ ૧૪ વાંચતાં એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ધારાસભાએ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકની મુક્તમાબાજીની પ્રવૃત્તિ દ્વારા આવરી લેવાયેલ અમુક સમયગાળાને મુક્તિ આપવા માટે સદર કલમ ઘડી છે”

૧૭. ઉપરોક્ત ફકરા પરથી, તે બપોરના સૂર્ય જેવું સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા માટે ઉદાર અર્થઘટન હોવું જોઈએ. જોકે, એવું પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે તે ખોટા ઉપાય અથવા ખોટી ફોરમની પસંદગીના કિસ્સામાં લાગુ પડશે. ગણાવેલી શરતો મુજબ, અગાઉની કાર્યવાહી અને પછીની કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. અહીં એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે 'વિવાદિત બાબત' શબ્દો ધી કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ ની કલમ ૧૧ હેઠળ વપરાયેલા છે. રામધર શ્રીવાસ વિરુદ્ધ ભગવાનદાસ⁵

માં ઠેરવ્યા મુજબ, સદર શબ્દપ્રયોગ એવી બાબત સૂચવે છે જે સીધી અને નોંધપાત્ર રીતે વિવાદમાં હોય. કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ મુકાયેલા ઉદાર અર્થઘટન છતાં, અગાઉની કાર્યવાહી અને પછીની કાર્યવાહીમાં વિવાદિત બાબતને જરૂરી મહત્વ આપવું પડશે તે બાબત પર ભાર મૂકવા માટે જ અમે સદર સત્તાધિકારીનો સંદર્ભ લીધો છે. તે ઉપરાંત, અગાઉની કાર્યવાહી ચલાવવામાં યોગ્ય કાળજી અને શુદ્ધબુદ્ધિ પણ દર્શાવવી જોઈએ.

⁵ (૨૦૦૫) ૧૩ એસસીસી ૧

૧૮. વર્તમાન કેસમાં, સામાવાળા વિદ્વાન લવાદ સમક્ષ હાજર થયા હતા અને ચુકાદો પસાર થયા પછી, ચુકાદા સામે તરત જ કોઈ વાંધો દાખલ ન કરવાનું પસંદ કર્યું હતું. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળાએ લવાદની નિમણૂક માટે વડી અદાલત સમક્ષ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, વડી અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે સોહનલાલ ચૌરસિયા અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નિર્ણયને અલગ પાડ્યો હતો અને ઠેરવ્યું હતું કે અરજી પોષણક્ષમ નથી. જોકે, તેમણે સામાવાળાને કાયદા અનુસાર વાંધો દાખલ કરવાની છૂટ આપી હતી. 'કાયદા અનુસાર' શબ્દો મહત્વ મેળવે છે. તે સામાવાળા દ્વારા એવી દલીલ કરવાની મંજૂરી આપે છે કે અગાઉની કાર્યવાહીમાં વિતાવેલો સમય મર્યાદાના સમયગાળાની ગણતરી કરતી વખતે બાદ મેળવવાને પાત્ર હતો. પરંતુ, સામાવાળા માટે એક ચિંતાજનક બાબત એ છે કે શું કલમ ૧૪ બિલકુલ આકર્ષિત થાય છે? જો વિદ્વાન સિંગલ જજે એવું જણાવ્યું હોત કે ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ ઉપાય મેળવવા માટે ગયેલો સમય

વાંધો દાખલ કરવા માટે બાદ કરવામાં આવશે, તો કદાચ મામલો અલગ હોત. કોઈપણ કિસ્સામાં, અમે તે પાસા પર વધુ લંબાણ કરવા માંગતા નથી. તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે ઉપર ટાંકેલો ભાગ એવું દર્શાવતો નથી. તે માત્ર સામાવાળાને કાયદા અનુસાર વાંધો દાખલ કરવાની છૂટ આપે છે. કાયદાની કલમ ૧૪(૧) જે અમે ટાંકી છે, તે નિર્ધારિત કરે છે કે કાર્યવાહી તે જ વિવાદિત બાબત સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. તે યોગ્ય કાળજી અને શુદ્ધબુદ્ધિ પર ભાર મૂકે છે. લવાદની નિમણૂક માટે ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવી એ ૧૯૯૬ ના કાયદાની કલમ ૩૪ હેઠળ દાખલ કરાયેલા ચુકાદા સામેના વાંધાથી તદ્દન અલગ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એક શરૂઆતના તબક્કે છે અને બીજું પૂર્ણાવૃત્તિના તબક્કે છે. કલ્પનાના કોઈપણ દાયરામાં એવું કહી શકાય નહીં કે કાર્યવાહી 'તે જ વિવાદિત બાબત' સાથે સંબંધિત છે. વધુમાં, સામાવાળાએ લવાદ કાર્યવાહીમાં ભાગ લીધો હતો અને ચુકાદો પસાર થયો હોવાની તેમને જાણ હતી. તેમણે, કદાચ આયોજનપૂર્વક, લવાદની નિમણૂક માટે વડી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો હતો. અમે સંપૂર્ણપણે સભાન છીએ કે કાયદાની કલમ ૧૪ પર ઉદાર અર્થઘટન મૂકવું જોઈએ, પરંતુ જો વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ મોટા પાયે શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ દર્શાવે છે, તો કાયદો આવા પક્ષકારની સહાયમાં આવવો જોઈએ નહીં. અમે આમ કહીએ છીએ કારણ કે સામાવાળા લવાદ કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાને બદલે, તેમને યોગ્ય લાગે તેમ લવાદની નિમણૂક માટે તાત્કાલિક પગલાં લઈ શક્યા હોત અથવા માન્ય પરિમાણોની અંદર કાયદાની કલમ ૩૪(૨) હેઠળ તેમના વાંધાઓ દાખલ કરી શક્યા હોત પરંતુ તેમણે એક

માર્ગ પસંદ કર્યો, જેને અમે એક નવો જ માર્ગ માનીએ છીએ, સંભવતઃ એવો વિચાર રાખીને કે તેઓ એવો માર્ગ બનાવી શકે જ્યાં તેઓ પોતે જ શાસન કરી શકે. સાચું કહીએ તો, આ ન તો કાળજી છે કે ન તો શુદ્ધબુદ્ધિ છે. તેનાથી વિપરીત, તે બંનેનો અભાવ છે.

૧૯. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં રાખીને, અમને જણાય છે કે વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાય સાથે સંમત થઈને વડી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી છે અને તેથી, બંને આદેશો રદ કરવા યોગ્ય છે અને તે મુજબ અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ.

૨૦. અપીલ, તદનુસાર, મંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ રહેશે નહીં.

અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====